

KS. KRYSZTOF GAWRON

INKULTURACJA

Zagadnienie inkulturacji, stanowiące niejako leitmotiv nauczania Jana Pawła II¹, staje się ostatnio przedmiotem intensywnej refleksji teologicznej. Choć samo pojęcie inkulturacji pojawia się w eklezjologii dopiero w latach siedemdziesiątych, jego genezy szukać należy bezsprzecznie w doktrynie Vaticanum II. Dwie podstawowe zasady Soboru: „powrót do źródeł” oraz *aggiornamento* — ujęte zresztą bardzo sugestywnie a zarazem (zbyt) schematycznie przez Kardynała Suenensa: *Ecclesia ad intra* oraz *Ecclesia ad extra* — doszły do głosu w konstytucjach Vaticanum II: *Lumen gentium* i *Gaudium et spes*. Z aplikacji wspomnianych zasad wyłoniła się zasada trzecia. Została ona sformułowana przez Pawła VI, który oprócz zasady „samoświadomości Kościoła”, odpowiadającej „powrotowi do źródeł” oraz zasady „dialogu”, odpowiadającej *aggiornamento*, postulował także zasadę „odnowy — *approfondimento*”². W niej zawiera się *novum* zagadnienia inkulturacji. Chodzi nie tylko o inkulturację Kościoła w ujęciu ontologicznym — zgodnie z duchem *Konstytucji dogmatycznej*, lecz również o inkulturację Ewangelii w ujęciu soteriologicznym — według *Konstytucji pastoralnej*. W tej zasadniczej optyce zostały usytuowane wszystkie pozostałe dokumenty Soboru. Zagadnienie

¹ P. Poupard, kard., *Evangile et Cultures*, Documentation Catholique 68 (1986) 20, s. 1046 (odtąd skrót: DC).

² Paweł VI poświęca temu zagadnieniu cały drugi rozdział swej pierwszej encykliki *Ecclesiam suam*. Por. L.J. Suenens, kard., *Testimonianze*, w: Giovanni Battista Montini Arcivescovo di Milano e il Concilio Ecumenico Vaticano II pre-parazione e primo periodo, Brescia 1985, s. 178 - 187.

inkulturacji staje się niemal hermeneutycznym kryterium realizacji Vaticanum II. Tę prawdę potwierdza w pewien sposób Nadzwyczajny Synod Biskupów z 1985 roku.

1. GENEZA POJĘCIA INKULTURACJI

Jest rzeczą zmienną, że pojęcie *inkulturacja* nie pojawia się w dotychczasowych encyklopediach. Hasło to nie istnieje ani w słownikach teologicznych, ani pastoralno-antropologicznych. Już sam ten fakt posiada pewną wymowę: uzewnętrznia globalizację świadomości Kościoła. Termin inkulturacja wchodzi bowiem do skarbca nauczania Kościoła dzięki lokalnym kościołom kontynentu amerykańskiego i krajów trzeciego świata; prastare kościoły Europy asymilują go powoli. Zjawisko to jest skądinąd zrozumiałe: słowo *inkulturacja* może kojarzyć się z pochodnymi od łacińskiego słowa *incultus* z całym jego pejoratywnym znaczeniem³. Termin *inkulturacja* wywodzi się od słowa *kultura*. Istnieją również pokrewne terminy, takie jak: akulturacja, dekulturacja, dokulturacja, indokulturacja, transkulturacja. Dwa ostatnie doczekały się już pewnych opracowań naukowych⁴. Termin *inkulturreja* posiada jednak inne znaczenie.

Akulturacja jest to całokształt zjawisk doprowadzających różne kultury do trwałego kontaktu między sobą, z którego wypływają zmiany we właściwych im modelach bycia oraz działania. Chodzi tu o jakikolwiek rodzaj kontaktu zarówno w wymiarze indywidualnym jak i zbiorowym: kontakt permanentny lub często powtarzający się, tak spontaniczny jak i zaprogramowany, dobrowolny czy narzucony. Biorąc pod uwagę skutki podobnych kontaktów — mogą się one zaznaczać jedno lub dwustronnie, mogą dotyczyć spraw błahych i bardzo zasadniczych — nie jest istotne czy zmiany kulturowe są instytucjonalizowane⁵. Akultura-

---

³ Odpowiednikiem łacińskiego *incultus* jest w języku francuskim słowo *inculture*, a we włoskim i hiszpańskim *incultura*. W każdym z tych języków słowo posiada potrójne znaczenie: brak kultury, stan zaniedbania, ugorny grunt. Por. *Grand Larousse Encyclopedia*, Paris 1962, t. VI, s. 99; *Grand Dictionnaire de la Langue Française*, Paris 1980, t. II, s. 1615; *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*, Madrid 1975, t. XXVIII, s. 1215.

⁴ Por. A.L. Kroeber, C. Kluckhohn, *Culture, a critical review of concepts and definitions*, w: Papers of Peabody Museum of American Archeology and Ethnology, New York 1952, nr 47; G. Wurzbacher, *Der Mensch als soziales und personales Wesen. Beitr. zu Begriff und Theorie der Sozialization*, Stuttgart 1968.

⁵ Por. E.L. Beals, *Acculturation*, New York 1938; M.J. Herskovits, R. Linton, R. Redfield, *Memorandum for the Study of Acculturation*, w: *American Anthropologist*, New York 1936, t. XXXVIII; M.J. Herskovits, *The Man and his Works. The Science of Cultural Anthropology*, New York 1948; A. Arkoun, *L'Anthropologie*, Paris 1972; St. Pawlaczek, *Akulturacja*, w: *Encyklopedia Ka-*

cja wyraża się w akceptacji, adaptacji, rezygnacji, opozycji, separacji. Oznacza zatem jak najszersze pojęte spotkania się kultur i wynikającą z niego całą gamę możliwych efektów. Inkulturacja wchodzi w zakres zjawiska akulturacji, niemniej jest zjawiskiem zakresowo węższym.

Dekulturacja dotyczy tylko pewnej formy akulturacji. Jest procesem eliminacji, rugowania czy wręcz zwalczania kultury wcześniejszej przez inną kulturę. Ponieważ nie jest możliwe zupełne wyrugowanie wcześniejszych modeli bycia i działania, dlatego w tym procesie dochodzi do różnych form synkretyzmu⁶. Inkulturacja różni się od dekulturacji sposobem wprowadzania zmian do modeli bycia i działania. Zmiany nie dokonują się tutaj na zewnątrz poprzez rywalizację, walkę czy napór.

Dokulturacja oraz *indokulturacja* oznaczają proces wdrażania jednostki do kultury środowiska, w którym wzrasta i do której należy. Terminy te sytuują się zatem w dziedzinie pedagogiki i psychologii rozwojowej. Inkulturacja przekracza ramy pedagogiki i psychologii rozwojowej, przede wszystkim zaś zakłada wzajemność ubogacających wpływów⁷.

Transkulturyzacja wyraża wzajemne przenikanie się modeli bycia i działania u osób reprezentujących różne kultury, wskutek powtarzających się spotkań. Uwidacznia się tutaj dynamiczny proces uzgadniania *modus vivendi* różnych kultur⁸. Proces ten nie musi prowadzić do zbliżenia czy przejścia wartości innej kultury. I tym właśnie różni się od inkulturacji.

Inkulturacja nie utożsamia się z żadną z wyżej wymienionych form relacji pomiędzy kulturami. Jest ona taką interpretacją wzorców bycia i działania, który zmierza do wzajemnego ubogacenia, zbliżenia i współdziałania. Inkulturacja sięga do korzeni poszczególnych kultur, zasadza się na aksjologii, zachowuje godność człowieka, dąży do zmian w łonie kultur, ale czyni to niejako „od wewnątrz”, bazując na wspólnych wszystkim osobom właściwościach natury ludzkiej. U podstaw jej założeń znajduje się powszechna odpowiedniość dóbr stanowiących o integralnej godności człowieka. Należy również zaznaczyć, że problem inkulturacji podejmowany jest głównie na gruncie kultury chrześcijańskiej. Zagadnienie to wchodzi w zakres antropologii teologicznej⁹.

---

tolicka, Lublin 1973, t. I, s. 283. Warto także skonsultować prace ujmujące zagadnienie akulturacji w różnych aspektach: etnologia (H. Mendras), socjologia (P. Mertens), psychologia (Y. Policier, R. Thurnwald, D. Danckwortt).

⁶ Por. P. Foulquie, *Vocabulaire des sciences sociales*, Paris 1978.

⁷ Por. G. Gurvitch, *Traité de Sociologie*, Paris 1960; R. Bastide, *Anthropologie appliquée*, Paris 1971; G. Wurzbacher, dz. cyt.; *Enkulturation*, w: Meyers Enzyklopädisches Lexikon, Mannheim 1980, t. I, s. 553.

⁸ Por. A. Arkoun, dz. cyt.; D. Danckwortt, *Probleme der Anpassung an eine fremde Kultur*, Köln 1959.

⁹ A. Ary, R. Crollius, *What is so New about Inculturation. A Concept and Its Implications*, *Gregorianum* 59 (1978), s. 721 - 738.

2. INKULTURACJA W NAUCZANIU KOŚCIOŁA

Pojęcie inkulturacji wprowadzane jest do posoborowego nauczania Kościoła wraz z równoczesnym pogłębianiem refleksji teologicznej nad kulturą. Konstytucja *Gaudium et spes* poświęca temu zagadnieniu wiele miejsca¹⁰. Problem spotkania się orędzia chrześcijańskiego z kulturami współczesnymi był przedmiotem żywej dyskusji podczas Synodu Biskupów w 1974 roku. Znalazło to odbicie w adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi*. Rozdźwięk między nauczaniem Kościoła a światem kultury został w niej zaliczony do wielkich dramatów współczesnych¹¹. Refleksja dotycząca wzajemnej relacji wiary i kultury znalazła swoje miejsce w pracach kolejnego Synodu Biskupów. W orędziu ojców synodalnych z dnia 28 października 1977 roku skierowanym do Ludu Bożego po raz pierwszy użyte jest słowo *inkulturacja*. Ojcowie, omawiając złożony problem katechezy we współczesnym świecie, podkreślają różnorodność kultur i jednocześnie zaznaczają konieczność właściwego przekazywania Ewangelii i nauki Kościoła:

„Zmysł realizmu nakazuje brać pod uwagę całą złożoność dzieła katechetycznego, a mianowicie: — różnorodność kultur stwarza dla katechezy całą gamę różnych sytuacji. (...) Orędzie chrześcijańskie powinno zakorzenić się w kulturach ludzkich, powinno je przyjąć i przekształcić. W tym znaczeniu można mówić o katechezie jako środku dla *inkulturacji*, to znaczy, że ma ona rozwijać i równocześnie od wewnątrz wyjaśniać modele życia tych, do których się zwraca. Wiara chrześcijańska, poprzez katechezę, ma wejść w te kultury. Prawdziwe wcielenie wiary za pomocą katechezy zakłada nie tylko proces *dawania*, ale także — *przyjmowania*. (...) Katechezie zabrakłoby skuteczności, gdyby nie przekazywała właściwego jej orędzia za pomocą takich środków przekazu, jakie są właściwe ludziom naszych czasów”¹².

Problem inkulturacji nie może być zawężany do katechezy. Omawiając specyfikę apostołatu świeckich, *Concilium de Laicis* w szczególny sposób podkreśla rolę rodziny, szkoły, parafii, zrzeżeń; wspomina też o podwójnej inkulturacji: Kościoła i Ewangelii:

„Podczas zgromadzenia ogólnego Papieskiej Komisji dla świeckich wielu podnosiło sprawę *inkulturacji* kościołów oraz orędzia chrześcijańskiego, podkreślając konieczność zachowania jego integralności, ale i uznania wartości *ziaren Słowa*, które stanowią według *Vaticanium II* autentyczne przygotowanie ewangeliczne dla zwiastowania całego bogactwa Chrystusowego. (...) Tak pojęta inkulturacja jest dynamizmem wcielania się Kościoła”¹³

¹⁰ Por. *Gaudium et spes* nr 53 - 62 oraz 91 - 93 (odtąd skrót: GS).

¹¹ *Evangelii nuntiandi* nr 20 (odtąd skrót: EN).

¹² Orędzie Synodu Biskupów do Ludu Bożego *Cum iam ad exitum*, nr 5, 28.10.1977, *Enchiridion Vaticanum*, Bologna 1983, t. VI, s. 303 (odtąd skrót: EV).

¹³ Dokument *Concilium de Laicis La Formation des Laïcs*, 03.10.1978, EV, t. VI, s. 681.

Wspomniany uprzednio proces dawania i przyjmowania znajduje w tej wypowiedzi swoje uzasadnienie, bazę wymiany, wstęp do komunikacji z odmiennymi kulturami, który umożliwiają właśnie *semina Verbi*, zasiane we wszystkich kulturach świata.

Papież Jan Paweł II w swym nauczaniu nawiąże do zagadnienia inkulturacji. W przemówieniu do Papieskiej Komisji Biblijnej zdaje się on nie czynić jeszcze wyraźnej różnicy między inkulturacją i akulturacją, jednak wskaże na wzór inkulturacji dokonanej:

„Terminy *akulturacja* czy *inkulturacja* chociaż stanowią pewien neologizm, całkiem dobrze wyjaśniają jeden z czynników wielkiego misterium Wcielenia. Wiemy, że *Słowo Ciałem się stało i mieszkało między nami* (J 1, 14); dzięki temu, widząc Jezusa Chrystusa, *syna cieśli* (Mt 13, 55), można kontemplować chwałę samego Boga (por. J 1, 44). Tak właśnie, Słowo Boże stawało się wcześniej ludzkim językiem, przyjmując wielorakie sposoby wyrażania się w różnych kulturach, które (od Abrahama do widzącego z Apokalipsy) dały możliwość objawienia się niepojętej miłości zbawczej Boga, aby stała się dostępna i zrozumiała dla całych pokoleń, mimo ich różnic i odmienności sytuacji historycznych”¹⁴.

Inkulturacja nie jest zastosowaniem punktowym, jednostkowym metody wzorowanej na tajemnicy Wcielenia. W przemówieniu do biskupów Zairu Jan Paweł II podkreśli, że chodzi tu raczej o długotrwały proces:

„Jednym z aspektów ewangelizacji jest *inkulturacja* Ewangelii, *afrykanizacja* Kościoła. (...) Stanowi to część tych wysiłków, które zmierzają do wcielenia orędzia Chrystusa. Ewangelia nie utożsamia się z kulturami, wszystkie je jakoś przekracza, niemniej królestwo przez nią głoszone jest przeżywane przez ludzi głęboko związanych z jakąś kulturą. Budowanie królestwa nie może się obyć bez włączania pewnych elementów ludzkich kultur. (...) Dla całego ludu *inkulturacja* może być zresztą jedynie owocem wciąż postępującej dojrzałości w wierze”¹⁵.

Długotrwały proces inkulturacji wiary nie może odbywać się bez pogłębienia naukowego. Adaptacja zewnętrzna, folkloryzacja liturgii, bezkrytyczne przejmowanie pojęć i zwyczajów prowadzić może do uproszczeń i niedopuszczalnych synkretyzmów. Zdaniem Papieża studium kultur, pośród których Kościół żyje, jest nie tylko warunkiem, aby inkulturacja mogła przebiegać prawidłowo, lecz także może ono wnieść dużo światła w dochodzeniu do wciąż niezgłębialnych bogactw Chrystusa:

„Zgodne jest z trwałą tradycją Kościoła, by przyjmować z różnych kultur poszczególnych ludów to wszystko, co jest w stanie lepiej przedstawić niewyczerpalne bogactwa Chrystusowe. Co więcej, jedynie przy zbieżności wszystkich kultur, bogactwa te mogą się objawiać wciąż jaśniej, tak że Kościół bę-

¹⁴ Przemówienie z 26.04.1979, AAS 71 (1979), s. 607; podobnie w adhortacji apostołskiej *Catechesi tradendae*, nr 53 (odtąd skrót: CT).

¹⁵ Przemówienie z 03.05.1980, DC 60 (1980), 11, s. 504n.

dzie mógł codziennie podążać do coraz pełniejszej i coraz głębszej prawdy, którą już został całkowicie obdarzony przez Pana. (...) To właśnie poprzez *inkulturację* podąża się do odtworzenia przymierza z tą mądrością Boga, którą jest sam Chrystus”¹⁶.

W ten sposób inkulturacja posiada podwójny charakter: głębsze zakorzenienie się Kościoła i Ewangelii z jednej strony, a z drugiej umożliwienie owocniejszego dialogu Kościoła ze światem. Dlatego też 21 maja 1982 roku Jan Paweł II ustanawia Papieską Radę do Spraw Kultury¹⁷, która stała się ośrodkiem koordynującym podjęte studium procesu inkulturacji.

Inkulturacja stanowi odtąd słowo-klucz w teologii misji Kościoła. Papież mówi o niej często podczas swoich podróży apostoelskich, zwłaszcza tam, gdzie inkulturacja jest szczególnym wymogiem czasu. W Korei Południowej, zwracając się do artystów, Jan Paweł II powie:

„Mamy przed sobą długi i ważny proces *inkulturacji*, aby Ewangelia mogła wejść w głąb duszy żyjących kultur. Dodawać odwagi temu procesowi to znaczy odpowiedzieć na głębokie aspiracje ludów i wesprzeć je, aby doszły do samej wiary”¹⁸.

W encyklice *Slavorum Apostoli* czytamy:

„Każdy człowiek, każdy naród, każda kultura i cywilizacja mają swoją rolę do wypełnienia i swoje miejsce w tajemniczym planie Boga i w powszechnej historii zbawienia. (...) W dziele ewangelizacji jakiego dokonali Bracia Soluńscy jako pionierzy na terenie zamieszkałym przez ludy słowiańskie, zawiera się prototyp tego, co dzisiaj nosi nazwę *inkulturacji* — wcielenia Ewangelii w rodzime kultury — oraz wprowadzenie tych kultur w życie Kościoła”¹⁹.

Otwierając Instytut Katolicki Afryki Wschodniej w Nairobi Papież podejmuje na nowo temat inkulturacji wskazując na źródło jej dynamizmu:

„Aktywny dialog między wiarą a kulturą jest konieczny na wszystkich poziomach przepowiadania orędzia chrześcijańskiego: w ewangelizacji, w katechezie i w refleksji teologicznej. Najwyższym kryterium tego dialogu (także w dziedzinie poszukiwań teologicznych) — jako wymóg pochodzący z samej wiary — jest ta moc Ewangelii, którą przekształca, podnosi i odnawia życie ludzkie we wszelkiej kulturze i we wszystkich okolicznościach”²⁰.

¹⁶ Adhortacja apostoelska *Familiaris consortio*, nr 10, EV, t. VII, s. 1407 (odtąd skrót: FC). Propozycja studium inkulturacji była sformułowana nieco wcześniej przez Jana Pawła II w przemówieniu do biskupów Zairu, a także w propozycjach Ojców Synodu poświęconego rodzinie, por. *Post disceptationem de muneribus familiaris christianae in mundo hodierno*, 24 Octobris 1980. *Elenchus propositionum*, prop. 18, EV, t. VII, s. 693n.

¹⁷ Jan Paweł II, *List apostoelski Fin dall'inizio*, AAS 74 (1982), s. 683 - 688.

¹⁸ *Przemówienie do artystów*, 05.05.1984, DC 68 (1986) 1, s. 62 - 63.

¹⁹ Nr 19 i 21, AAS 73 (1981), s. 260 - 261.

²⁰ *Przemówienie*, 18.08.1985, DC 67 (1985) 17, s. 936. O inkulturacji mówił Papież w Douala w Kamerunie zwracając się do ludzi nauki, *Przemówienie*, 13.08.1985, DC 67 (1985) 17, s. 917.

Zwracając się do biskupów Indii, Papież podkreśla złożoność trudnego, a przy tym koniecznego zadania inkulturacji. Jest ona czymś innym niż dialog między religiami:

„Wasze wysiłki pastoralne, aby dawać świadectwo Ewangelii Chrystusa, muszą zawierać jasne obwieszczenie, że w Jezusie Chrystusie, Synu Boga, który stał się człowiekiem, ukrzyżowanym i zmartwychwstałym, zbawienie jest dostępne każdemu człowiekowi jako dar łaski i miłosierdzia Bózego (EN 27). Ma to być czynione z całą uwagą, jakiej wymaga wielkie wyzwanie inkulturacji. Objawienie Boga wpisało się w specyficzną kulturę, ale od samego początku było przeznaczone dla wszystkich kultur. Jest to właśnie misją Kościoła, aby nieść dobrą Nowinę zbawienia do wszystkich kultur oraz by ją przedstawiać w taki sposób, który odpowiada geniuszowi każdego ludu. Misja, o jaką tu chodzi, polega na tym, żeby przekazać skarb wiary ze specyfiką jej zawartości, przy zrozumiałej różnorodności sposobu wyrażania się, właściwego każdemu z narodów całego świata. Istota tego wyzwania została wyrażona podczas Synodu Biskupów w 1974 roku i podana w następujący sposób: *Kościół lokalny, głęboko zanurzony w ludzi, aspiracje, bogactwa i ograniczenia, sposoby modlitwy, kochania, patrzenia na życie i świat (...) mają za zadanie zasymilować istotę orędzia ewangelicznego i takiego jego przełożenia, które nie czyniłoby najmniejszego uszczerbku istotnej prawdy* (EN 63). (...) Poruszone tutaj zagadnienia: głoszenia Ewangelii, dialogu między religiami oraz inkulturacji są istotnie problemami dotyczącymi dobra całego Kościoła i dlatego wymagają współdziałania wszystkich sektorów wspólnoty eklezjalnej”²¹.

Rozważając problem inkulturacji w nauczaniu Kościoła, łatwo jest skonstatować, że pojawił się on i jest stale pogłębiany w skali całego globu. Następujące po sobie kolejne Synody Biskupów ujmują coraz to nowe jego aspekty. Dla Synodu w 1987 roku, poświęconego roli świeckich w Kościele, problem ten stał się szczególnie ważny. Mówiąc o Nadzwyczajnym Synodzie poświęconym dwudziestej rocznicy zakończenia Vaticanum II, Jan Paweł II zwraca uwagę na problem inkulturacji, który wciąż domaga się głębszego opracowania:

„Synod Biskupów z całym żarem nas do tego skierował, umiejscawiając inkulturację w samym sercu misji Kościoła w świecie. *Inkulturacja jest czymś więcej niż prostą zewnętrzną adaptacją: oznacza ona jakąś wewnętrzną przemianę autentycznych wartości kulturowych przez ich integrację w chrześcijaństwo oraz zakorzenienie chrześcijaństwa w zróżnicowanych kulturach ludzkich*. Tak więc cały Kościół przygotowuje przyszły Synod o apostołstwie świeckich”²².

²¹ Przemówienie, 31.01.1986, DC 68 (1986) 6, s. 287.

²² Przemówienie do przedstawicieli Papieskiej Rady do Spraw Kultury, 13.01.1986, DC 68 (1986) 4, s. 191. Wypowiedź tę powtórzył Papież w swoim przemówieniu do przedstawicieli *Circolo di Roma* w dniu 25.06.1986 roku, cytuje ją również *Instrukcja o wolności chrześcijańskiej i wyzwoleniu Kongregacji Doktryny Wiary*, 22.03.1986, AAS 76 (1986), s. 877. Do tematu relacji wiary i kultury nawiązuje Jan Paweł II w swoich spotkaniach z przedstawicielami Papieskiej Rady do Spraw Kultury: *Przemówienia* — 18.01.1983, DC 65 (1983) 3, s. 146-148; 16.01.1984, DC 66 (1984) 3, s. 189n; 14.02.1985, DC 67 (1985) 6, s. 301n; 13.01.1986, DC 68 (1986) 2, s. 190-192.

Kończąc przegląd wypowiedzi o inkulturacji w oficjalnym nauczaniu Kościoła, nie sposób pominąć raportu Międzynarodowej Komisji Teologicznej z racji 20-lecia zakończenia Soboru. Wśród najważniejszych tematów eklezjologicznych tego okresu teologowie umieszczają również problem inkulturacji. Międzynarodowa Komisja Teologiczna ujmuje to zagadnienie w trzech zasadniczych punktach: konieczność inkulturacji, założenia inkulturacji, ważniejsze jej aspekty w życiu Kościoła²³. Niewątpliwie cenną rzeczą, jaką wnosi raport, jest podkreślenie wzbogacającej komplementarności dwóch wymiarów Kościoła: *Kościola — misterium* oraz *Kościola podmiotu historycznego*. W tej wielości różnorodnych form życia i działania Kościoła bardziej widoczne staje się jego Misterium, w sposób bardziej wyrazisty wyłania się Pełnia, ku której prowadzi go Parakletos.

3. KULTURA — INKULTURACJA

Pojęcie inkulturacji należy do pojęć paralelnych; aby określić wyczerpująco jej znaczenie trzeba najpierw określić sens rzeczywistości, do której się odnosi i z którą się ściśle łączy. Tą rzeczywistością jest kultura. Inkulturację trzeba więc będzie określać w zależności od definicji kultury.

Nie wchodząc w bogatą refleksję nad kulturą w ogólności oraz nad poszczególnymi jej postaciami, pożyteczne wydaje się jednak określenie tego, co nie jest kulturą. A nie jest nią najpierw wszystko, co jest dziełem samej tylko przyrody, bez świadomego i czynnego udziału człowieka. Nie można się też zgodzić z określeniem, że kultura to całokształt dzieł i starań osób ludzkich. Nie można bowiem nazwać kulturą całości dzieł np. Hitlera czy Stalina. Na miano kultury nie zasługują także takie działania ludzkie, które nie przyczyniają się do rozwoju osoby i doskonalenia człowieczeństwa²⁴. Zatem probierzem kultury jest proces wzbogacania i doskonalenia osoby ludzkiej.

Konstytucja *Gaudium et spes* określa kulturę w następujący sposób:

„wszystko, czym człowiek doskonali i rozwija wielorakie uzdolnienia swego ducha i ciała; stara się drogą poznania poddać sam świat pod swoją władzę; czyni bardziej ludzkim życie społeczne tak w rodzinie jak i w całej społeczności państwowej przez postęp obyczajów i instytucji; wreszcie w dziełach swoich w cią-

²³ Por. *Peuple de Dieu et Inculturation*, w: *Thèmes choisis d'ecclesiologie. Rapport de la Commission Théologique Internationale à l'occasion du XX anniversaire de la clôture du Concile Vatican II*, DC 68 (1986) 1, s. 62 - 64.

²⁴ Por. F.W. Bednarski, *O kulturze piękna moralnego, Duszpasterz Polski Zagranicą* 37 (1987) 1, s. 63 - 82.

gu wieków wyraża, przekazuje i zachowuje wielkie doświadczenia duchowe i dążenia po to, aby służyły one postępowi wielu, a nawet całej ludzkości”²⁶.

Oczywiste jest zatem, że kultura posiada swój wymiar społeczny i historyczny, a w konsekwencji podlega ona procesom przemian, według specyfiki własnej tożsamości socjo-etnologicznej, co prowadzi z kolei do pluralizmu kultur.

Analizując powyższą definicję kultury, należy podkreślić możliwość jej ujmowania zarówno w sposób statyczny, czyli od strony środków doskonalenia się człowieka i wytworzonych wartości, jak i w sposób dynamiczny, od strony procesu tworzenia i aropriacji. W każdym z tych pojęć należy uwzględnić aspekt indywidualny i aspekt społeczny, ponieważ kultura obejmuje zarówno każdego człowieka osobno jak i całą wspólnotę, całe życie człowieka i całość życia danej społeczności²⁶.

W sposób adekwatny można mówić o kulturze jedynie przez stałe odniesienie jej do człowieka. Humanizacja kultury²⁷ wyraża się w potrójnej zasadzie jej dynamizmu: *od człowieka, poprzez człowieka i dla człowieka*²⁸. Głęboko ontologiczny charakter personalizmu sytuuje kulturę u jej źródła — Stwórcy. „Chrystus jest centrum każdej kultury”²⁹, bowiem w Nim dopiero otwiera się realna perspektywa pełnego urzeczywistnienia ludzkiego życia, tak w wymiarze historycznym jak i eschatologicznym. Można zatem zauważyć gradację dojrzewania kultury: socjalizacja — humanizacja — personalizacja — ontologizacja — chrystianizacja — historyzacja — eschatologizacja.

„Człowiek i jedynie człowiek jest *aktorem i twórcą* kultury; człowiek i jedynie człowiek w niej się wyraża i w niej znajduje swoją równowagę. (...) Człowiek żyje prawdziwie ludzkim życiem dzięki kulturze. Życie ludzkie jest kulturą w tym znaczeniu, że człowiek oddziela się i odróżnia poprzez nią od tego, co istnieje w świecie widzialnym: człowiek nie może się obejść bez kultury. Kultura jest specyficznym sposobem *istnienia i bycia człowieka*. (...) Człowiek, który w tym widzialnym świecie jest jedynym podmiotem ontycznym kultury, jest równocześnie swego rodzaju jej przedmiotem. Kultura jest tym, przez co człowiek jako człowiek staje się bardziej człowiekiem, więcej *jest*, bardziej zbliża się do *być*. Kultura sytuuje się zawsze w relacji istotnej i koniecznej do tego, czym człowiek jest, natomiast jej relacja do tego, co człowiek ma, do jego *mieć*, jest nie tylko drugorzędna, ale całkowicie względna. Całe *mieć* człowieka jest jedynie wtedy ważne dla kultury i jest czynnikiem twórczym, kiedy człowiek

²⁶ GS 53.

²⁶ Por. GS 58; EN 18; Konstytucja apostołska *Sapientia christiana*, wstęp nr 1, AAS 71 (1979), s. 469.

²⁷ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do twórców kultury w Rio de Janeiro*, 01.07.1980, DC 62 (1980) 15, s. 743.

²⁸ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli Uniwersytetu Coimbra w Portugalii*, 15.05.1982, DC 64 (1982) 11, s. 547-550.

²⁹ Jan Paweł II, *Przemówienie do Indian w Kanadzie*, 15.09.1984, DC 66 (1984) 18, s. 968.

przez to, co *ma* może równocześnie pełniej *być* człowiekiem, staje się pełniej człowiekiem we wszystkich wymiarach swej egzystencji, w tym wszystkim, co charakteryzuje jego człowieczeństwo”³⁰.

Inkulturacja Kościoła i Ewangelii zakłada takie rozumienie kultury. W encyklice *Redemptor hominis* została ona wyrażona w lapidarnym zdaniu: „Drogą Kościoła jest człowiek”³¹. Inkulturacja w znaczeniu statycznym oznacza więc życie Kościoła, tętniące w rytm jego Misterium za-podmiotowanego w kulturze lokalnej, podlegającej specyficznemu procesowi rozwoju. Inkulturacja w znaczeniu dynamicznym oznacza zaś twórczy wysiłek wcielania Ewangelii dzięki interpenetracji wartości rozwijających człowieka, a obecnych w orędziu ewangelizacyjnym oraz w łonie poszczególnych kultur lokalnych. Zarówno w historycznej podmiotowości Kościoła jak i w historycznej formacji ewangelicznej całego ludzkiego „być” uwidacznia się wzbogacający wpływ poszczególnych kultur. Misterium Kościoła wraz z integralną nowością Ewangelii stanowi niewątpliwą wkład do wzbogacania poszczególnych kultur.

4. BAZA INKULTURACJI

Przyjęcie wspólnej płaszczyzny Ewangelii i kultury umożliwia cały proces inkulturacji. Postawa izolacji może doprowadzić do bliżej nieokreślonej akulturacji. W inkulturacji dochodzi do obustronnego wzbogacenia. Jest to możliwe przede wszystkim dzięki postawie wdzięczności wobec Stwórcy za wielość istot stworzonych, z całą ich niepowtarzalnością życia i działania. Wielość i różnorodność kultur uzewnętrznia wolę Boga. Inkulturacja Kościoła i Ewangelii stanowi zatem wezwanie do współpracy przez akceptację bogactwa poszczególnych kultur³². Zasadniczą bazą spotkania jest zatem „status stworzenia”.

Każdy człowiek ma prawo do własnej kultury. Powołanie do zaistnienia łączy się ściśle z wezwaniem do rozwoju własnego „być”. Każda kultura zmierza w różny sposób do rozwoju ludzkiego życia, uzewnętrzniając tym samym zasadniczą tożsamość natury człowieka, jego godność oraz podmiotowość praw i zobowiązań. Kościół dzisiejszy jest coraz bardziej świadomy oryginalności i wartości różnych kultur. Uznaje obiektywną wartość różnorodnych kultur, które nie przyjęły jeszcze Ewangelii³³.

³⁰ Jan Paweł II, *Przemówienie w UNESCO*, 02.06.1980, DC 62 (1980), 12, s. 604.

³¹ *Redemptor hominis*, nr 14.

³² Por. *Peuple de Dieu et Inculturation*, art. cyt., s. 63.

³³ Por. GS 44; Kongregacja Wychowania Chrześcijańskiego: *Malgré les déclarations, o szkołach katolickich*, 24.06.1977, nr 42, EV, t. VI, s. 85.

Soborowe nauczanie o „ziarnach zbawienia”³⁴, obecnych w łonie różnych cywilizacji, stanowi niewątpliwie bazę dla inkulturacji. W spotkaniu kultur z Kościołem następuje „wyzwalanie ziaren Słowa”³⁵, które prowadzi tak Kościół jak i przedstawiciele różnych kultur do stopniowego odkrywania niezgłębialnych bogactw Chrystusa. A przecież ku nim właśnie zmierza każdy człowiek poprzez dynamizm własnej natury. Jan Paweł II powiedział, że „Jedynie poprzez zbieżność różnych kultur bogactwo Chrystusa będzie się mogło coraz lepiej objawiać”³⁶.

U podstaw inkulturacji znajduje się więc dzieło stworzenia i dzieło odkupienia. Należy podkreślić także istnienie zasadniczej odpowiedniości pomiędzy bogactwem darów Chrystusa i podstawowych aspiracji każdego człowieka oraz poszczególnych wspólnot kulturowych. W bieg historii wchodzi zatem nieustannie pogłębiający się dialog Kościoła ze światem, który prowadzi do coraz lepszego poznania Objawienia i głębszego przeżywania Ewangelii. Wypływa stąd konieczność pilnego odczytywania znaków czasu przez Kościół. Wchodzenie Kościoła do poszczególnych kultur, jak również wnoszenie Ewangelii dokonuje się niejako „od wewnątrz”³⁷.

5. INKULTURACJA KOŚCIOŁA

Inkulturacja — podobnie jak sama kultura — odnosi się najpierw do „być”, zanim zacznie odnosić się do „działać”. Posiada więc ona przede wszystkim charakter ontologiczny: wskazuje na istnienie, na życie Kościoła w łonie różnych kultur. Wydaje się, że dotychczasowe opracowania, odnoszące się do scholastycznej zasady: *gratia supponit naturam* skupiały więcej uwagi na słowie *gratia*. Tę zasadę można by zastosować figuratywnie do eklezjologii i powiedzieć: *Mysterium Ecclesiae supponit culturam*. I chociaż ogromna literatura dotyczy przede wszystkim członu *mysterium Ecclesiae*, to ostatnio coraz więcej uwagi poświęca się także drugiemu członowi tej zasady. Podkreślana jest nie tylko wielość i różnorodność kultur, ale także ich głęboka wewnętrzna wartość. Wobec bogactwa różnych kultur Kościół staje przed koniecznością pluralizmu form urzeczywistniania jego „być”, „egzystować”.

W nowej sytuacji, poprzez inkulturację ontologiczną, Kościół wyraźniej i lepiej dostrzega i przeżywa swoją powszechność. Dzięki inkultura-

³⁴ Sobór często mówi o „ziarnach Słowa”, por. LG 17; *Ad Gentes* 9 (odtąd skrót: AG); *Nostra Aetate* 2; EN 53.

³⁵ LG 17.

³⁶ FC 10. Por. Paweł VI, *Adhortacja Paterna cum benevolentia o pojednaniu w Kościele z racji Roku Jubileuszowego*, 08.12.1974, EV, t. V, s. 541; *Przemówienie do O.I.E.C.*, 09.06.1974, *L'Osservatore Romano* z 9 czerwca 1974, s. 1n; EN 53.

³⁷ Por. AG 4.

cji soborowa eklezjologia kościołów lokalnych otwiera nową perspektywę dynamizmu, piękna i głębi katolicyzmu. „Kościół powszechny wciela się *de facto* w kościoły lokalne, utworzone z tej czy innej części ludzkości o określonym języku, o określonym dziedzictwie kulturalnym i określonym składzie ludzi”³⁸. Kościół powszechny nie jest ani sumą kościołów lokalnych, ani ich federacją, ale będąc powszechnym przez powołanie i misję zapuszcza korzenie w różnorodnych terenach kulturowych, społecznych, ludzkich i przyjmuje wszędzie różne formy zewnętrzne³⁹. I chociaż Kościół nie wiąże się z żadną kulturą szczegółową, posiada ich wiele. Przenikając je swoim istnieniem niby zaczynem, coraz bardziej udostępnia swe zbawcze misterium. „Aby móc ofiarować wszystkim ludziom tajemnicę zbawienia i życia Bożego, Kościół powinien wrosnąć w te wszystkie społeczności, (...) w pewne społeczne i kulturalne warunki ludzi, wśród których przebywa”⁴⁰. W tym też sensie podkreśla się często np. afrykanizację, azjatyzację Kościoła.

Co otrzymuje Kościół w takiej inkulturacji? Co może Kościół przejąć od poszczególnych kultur? „Przyswaja sobie uzdolnienia, dziedzictwo, obyczaje narodów i rozbudowuje w ten sposób znamię swej powszechności”⁴¹. Interpenetracja kultury lokalnej i Kościoła wnosi ubogacenie obustronne. Kultura bowiem w takim spotkaniu nie tylko nie gaśnie, ale wręcz przeciwnie, doznaje wyniesienia na wyższy poziom, uleczenia, pełni udoskonalenia. Mieszkańcy Rzymu czy Hindusi, pozostając sobą, stają się uczestnikami Misterium zbawczego Stwórcy wszystkich ludzi (św. Jan Chryzostom).

Powołanie zatem wszystkich ludzi do Kościoła⁴², budowanie ich wiary na fundamencie Apostołów, jest całkowicie otwarte na nowość różnorodnych kultur. Zasadnicza więź w Duchu Świętym rozstrzyga o jedności, żywotności i pluriformizmie Kościoła. Cała zresztą historia Kościoła świadczy o tym procesie. Okres patrystyczny nie był przecież pozabawiony podobnego napięcia: wchodzenia treści zbawczych, Misterium Kościoła, w kulturę helleńską. Praca misyjna patronów Europy: Benedykta, Cyryla i Metodego wyznacza milowe kroki europejskiej inkulturacji Kościoła. Nie można nie wspomnieć o nowatorskiej pracy O. Ricci w Chinach czy Indiańskiej Republice Guaranis w Paragwaju. Ciągłe wsłuchiwanie w znaki czasu, intuicja Kościoła wcielania swego Misterium w coraz to nowe kultury stanowi stałą nić w historii zbawienia⁴³. Problem ten znajdował stałe echo w nauczaniu papieży ostatniego stulecia⁴⁴.

³⁸ EN 62; por. LG 13.

³⁹ Por. EN 62.

⁴⁰ AG 10.

⁴¹ *Tamże*, nr 22.

⁴² LG 13; EN 50.57.

⁴³ Por. P. Poupart, kard., *Eglise et Cultures. Jalons pour une pastorale de l'intelligence*, Paris 1980; *Evangelies et Cultures*, DC 68 (1986) 20, s. 1043 - 1052.

⁴⁴ Papież Benedykt XV w encyklice *Maximum illud* z 30.11.1919 r. podkreśla

6. INKULTURACJA EWANGELII

W adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi* Paweł VI mocno zaznacza głęboką więź między Kościołem, Chrystusem i ewangelizacją. Nie wystarczy bowiem, aby Lud Boży był tylko obecny, nawet zorganizowany, pełniący misję świadectwa życia; trzeba żeby mógł i słowem głosić całe Misterium Chrystusa. Inkulturacja Kościoła (ontologiczna) jest możliwa dzięki uprzedzającej ją inkulturacji Ewangelii (soteriologicznej). Z posiewu bowiem Słowa rodzą się Kościoły partykularne. I chociaż Ewangelia nie utożsamia się z żadną kulturą, jest bowiem „transkulturowa”⁴⁵, dzieło budowania Kościoła nie może się odbywać poza kulturą. Stąd też zasadniczym zadaniem Kościoła jest uprzystępnianie swego Orędzia ludziom wszystkich czasów poprzez stały kontakt z różnymi formami życia, języka coraz to nowych cywilizacji. Jedność misji wymaga różnorodności form ze względu na specyfikę okoliczności⁴⁶. Inkulturacja Ewangelii dokonuje się na różnych poziomach: formy zewnętrznej, filozofii i aksjologii, a także struktury psychologicznej i społecznej.

a. Forma inkulturacji Ewangelii

Objawienie, które miało swe miejsce w czasie i przestrzeni, dokonało się także w ramach określonej kultury. Nie jest jednak przez nią zdeterminowane. Głoszenie słowa, przepowiadanie jest „Objawieniem w trakcie przekazu”⁴⁷. Przekaz zaś wymaga przejrzystości formy. Aby forma przekazu mogła przybliżyć ludziom danej kultury całość Objawienia, należy w niej wziąć pod uwagę trzy elementy: 1° nie można zrozumieć Ewangelii bez uwzględnienia jej kulturowego, biblijno-żydowskiego kontekstu; 2° nie można zignorować również tych kultur, w których przez wieki Misterium Chrystusa było przeżywane; 3° teren wypracowania nowych form — jest nim dialog apostolski — łączy się ściśle z dialogiem kultur⁴⁸. Tak ujęta inkulturacja formy nie może się ograni-

---

bogactwo Ewangelii wyrażanej w językach rodzimych; Pius XI w encyklice *Rerum Ecclesiarum* z 28.02.1926 r. uwypukla konieczność istnienia kleru rodzimego w krajach misyjnych; w swej pierwszej encyklice *Summi Pontificatus* z 20.10.1939 r. Pius XII apeluje o dostosowanie przepowiadania do cywilizacji oraz instytucji różnych narodów, przy zachowaniu tożsamości ich kultury. W adhortacji *Evangelii Praecones* z 02.06.1951 r. zaznacza konieczność przygotowania kulturowego przyszłych misjonarzy.

⁴⁵ Wyrażenie użyte zostało w Raporcie Międzynarodowej Komisji Teologicznej, dz. cyt., s. 63; por. GS 56 - 58; EN 20.50.57; Concilium de Laicis, *La Formation des Laïcs* z 03.10.1978, EV, t. VI, s. 680 - 681

⁴⁶ Por. Dyrektorium Kongregacji dla Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacji dla Biskupów, *Mutuae relationes* z 14.05.1978, nr 17 i 23, EV, t. VI, s. 460n i 468 - 470; Dyrektorium Kongregacji dla Księży, *Ad norman decreti* z 11.04.1971, EV, t. IV, s. 272 - 275.

⁴⁷ D. G r a s s o, *L'annuncio di salvezza*, Napoli 1973, s. 30.

⁴⁸ Por. CT 53.

czać do czysto dekoratywnej, naśladowczej i powierzchownej strony. Przedstawia się raczej jako owoc długiego procesu dojrzewania w wierze. Jest wypadkową dużego doświadczenia, daru rozeznania duchowego, mądrości, roztropności, a także czasu. Nowe formy przepowiadania Ewangelii muszą mieć pełną jasność teologiczną⁴⁹.

Kultura nie jest czymś statycznym. Podlega procesom przemian. Formy inkulturacji Ewangelii będą zatem podążały za rytmem mentalności⁵⁰ i stale akomodowały się do stopnia kultury podstawowej poszczególnych grup⁵¹. Stałej refleksji nad Ewangelią powinno towarzyszyć równoległe intensywne studium kultury. Ewangelizacja bowiem nie może jej usuwać, lecz wręcz odwrotnie: uszlachetniać, rozwijać i udoskonalać w Chrystusie. Jest ona jakby „powietrzem, którym ludzie oddychają”⁵². Światło innych kultur jest wielkim dobrodziejstwem dla samej ewangelizacji. I one bowiem wnoszą ze sobą w inkulturacyjny kontakt coś specyficznego. Wśród propozycji końcowych Synodu Biskupów poświęconego rodzinie znajdzie swe miejsce stwierdzenie, że spotkanie różnych kultur pozwala głębiej wejść w bogactwo Objawienia⁵³. Jest w tym stwierdzeniu coś z myśli Y. Congara: czytanie Ewangelii we dwoje to czytanie jej z podwójną intensywnością. „Inkultuacja nie jest zwyczajną zewnętrzną adaptacją; jest ona wewnętrzną transformacją autetycznych wartości kulturowych”⁵⁴. Przekracza granice estetyki i czysto intelektualnej komunikacji.

b. Treść inkulturacji

Spotkanie Kościoła i poszczególnych kultur sytuuje się wśród zasadniczych wartości, zdolnych pomóc człowiekowi „więcej być”. Jest to teren aksjologii. Implantacja wiary⁵⁵ przejmując dogłębnie istotne wartości kształtujące życie. Kościół jest otwarty na przyjęcie głębokiej filozofii życia i mądrości, jakie reprezentują poszczególne kultury. Postawa otwartości znajduje wielokrotnie swój wyraz w nauczaniu ostatniego Soboru. W spotkaniu z różnymi kulturami Kościół wnosi niewyczerpalne bogactwo Chrystusa — dzieło odkupienia. Dzięki temu inkultuacja Ewangelii

⁴⁹ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do Konferencji Episkopatu Zairu* 03.05.1980, DC 62 (1980) 11, s. 504 - 507; EN 20; Paweł VI, *Przemówienie do uczestników Kongresu poświęconego emigracji*, 24.04.1971, EV, t. IV, s. 671.

⁵⁰ Dokument *Cor Unum* poświęcony trosce o zdrowie, 01.12.1980.

⁵¹ Komisja dla Duszpasterstwa Migracji i Turystyki, Dokument *Nella sua sollecitudine*, 26.05.1978, EV, t. VI, s. 934n.

⁵² *La Formation des Laïcs*, dz. cyt., s. 681.

⁵³ Zob. EV, t. VII, s. 694n.

⁵⁴ Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu*, nr 96.

⁵⁵ Wyrażenie to powraca w nauczaniu papieża Jana Pawła II. Por. *Orędzie Wielkiej Nowenny z racji 500-lecia chrześcijaństwa w Ameryce Łacińskiej*, wygłoszone w Santo Domingo 12.10.1984, DC 66 (1984) 20, s. 1068 - 1073.

jest w swej istocie soteriologiczna. Zbawczy dar ze strony Kościoła nie jest ofiarowany jakby z zewnątrz. W łonie bowiem poszczególnych kultur istnieją już *semina Verbi*, uprzedzające dzieło ewangelizacji. Ewangelia może być przyjęta jedynie dzięki głębokiemu przekonaniu ludzi, które otwiera ich na przyjęcie łaski wiary. Zbieżność „ziaren Słowa” oraz Ewangelii wyznacza proces inkulturacji soteriologicznej. Wyraża równocześnie pełną akceptację człowieka danej kultury, z całą jego tajemnicą bytu, jak i akceptację „nowości Ewangelii”, odkrywanej niejako *per intra*. Kultura i Kościół ewangelizujący, które charakteryzują się ciągłością trwania, w ten sposób głębiej wzbogacają się nawzajem. C. Geffre zauważa tutaj zaistnienie chrystianizacji kultury oraz inkulturacji Ewangelii. W obydwu przypadkach można zauważyć podobny proces. Kultura doznaje pewnego rodzaju „wtargnięcia nowości zbawczej Ewangelii”, z zachowaniem (i pogłębieniem) swej tożsamości. Kościół ewangelizujący w podobny sposób przeżywa „wtargnięcie weń nowego ujęcia prawdy”, z zachowaniem (i pogłębieniem poznawczym) niezgłębialnych bogactw Chrystusa⁵⁶.

Inkulturacja przypomina w ten sposób wewnętrzne prawo wiary chrześcijańskiej i misji Kościoła, którym jest wcielenie⁵⁷. Synod Biskupów w 1974 roku, poświęcony ewangelizacji, zachęca do podjęcia „metody wcielenia” w udostępnianiu ludziom Misterium Chrystusa⁵⁸. Zachowując proporcje właściwe paraleli, należy podkreślić komplementarność Ewangelii oraz kultury. Rzeczywistość ich spotkania wyznacza wspólne podążanie ku pełni. Inkulturacja znaczy w ten sposób wspólną drogę ku eschatologicznej pełni, „jest wcieleniem wciąż od nowa Misterium Chrystusa w historię zbawienia, na wszystkich drogach do Emaus, które są drogami Kościoła w zdążaniu od czasu do wieczności”⁵⁹.

c. Kontekst inkulturacji

Rzeczywistość inkulturacji wnosi ze sobą bogaty kontekst spotkania, komunikacji międzypersonalnej. Nie można umieszczać kontaktu jedynie na płaszczyźnie wymiany czysto intelektualnej i dyskursywnej, ani też organizacyjno-formalnej. Z chwilą umieszczenia kontaktu na poziomie aksjologii, sięgającej samego bytu, i w perspektywie „być więcej” wielką rolę zaczyna odgrywać cały kontekst psychologiczny i społeczny. Interpenetracja różnych kultur odbywa się w przestrzeni mentalności, obejmują-

⁵⁶ Por. Cl. Geffre, *Le christianisme au risque de l'interprétation*, Paris 1983, s. 222n; M. Sales, *Christianisme, culture et cultures*, w: *Anexes*, Paris 1981, t. 13, s. 1-32.

⁵⁷ Por. AG 22; Deklaracja *In Spiritu Sancto* Synodu Biskupów (1974), nr 9, EV, t. V, s. 390n; B. Besret, *Incarnation ou eschatologie. Contribution à l'histoire au vocabulaire religieux contemporain*, Paris 1964.

⁵⁸ Deklaracja *In Spiritu Sancto*, nr 2, dz. cyt., s. 385n.

⁵⁹ P. Poupard, kard., *Evangelie et Cultures*, dz. cyt., s. 1046.

cej całościowo człowieka. Tam właśnie uwidacznia się stopień apropiacji wartości: w sposobie myślenia, w podejściu do nowych wartości, w motywacjach działania, w przedmiocie zainteresowań, w reprezentowanym modelu życia⁶⁰. Czytelność formy przekazu ewangelicznego, moc jego treści, wnoszą w pierwszej linii tę rzeczywistość, którą jest sama osoba przeżywająca Ewangelię i Kościół. Chrystus Pan, zanim zaczął głosić słowo, najpierw wszedł między ludzi poprzez Wcielenie, by stać się uczestnikiem ich mentalności na co dzień. Stąd też Sobór zachęca chrześcijan, by brali udział w życiu kulturalnym i społecznym nowych środowisk. Zaleca im, by się zżyli z lokalnymi tradycjami narodowymi, a także religijnymi. Chodzi też o to, aby pilnie baczylili na procesy przemian, jakie dane społeczeństwo przechodzi⁶¹. W takim kontekście zarówno głęboko przeżywana wiara jak i bogactwo lokalnej kultury (zwłaszcza w kontekście tzw. „ziaren Słowa”) ukazują proces powstawania historycznej podmiotowości Misterium zbawienia.

7. DYNAMIZM INKULTURACJI

Zarówno inkulturacja chrześcijaństwa jak i chrystianizacja kultury dokonują się na płaszczyźnie „być więcej”. Dynamizm ludzkiej natury oraz moc dzieła odkupienia rozstrzygają o dynamizmie inkulturacyjnego spotkania. Ilekroć mówi się o tym problemie, rozważa się go przez odniesienie do tajemnicy Wcielenia. Zagadnienie inkulturacji ukazuje się w tym kontekście jako naturalne przedłużenie tak zwanej teologii inkarnacyjnej, w myśl której wcielenie uważano za wewnętrzne prawo wiary chrześcijańskiej i misji Kościoła⁶².

Podkreśla się najpierw pewne podobieństwo do tajemnicy Wcielenia. Jan Paweł II powie: „Akulturacja czy inkulturacja wyrażają bardzo dobrze jeden z aspektów Wcielenia”⁶³. Tak jak Chrystus ma naturę boską i ludzką, jak taką strukturę posiada również i Kościół, w podobny sposób posiada ją także inkulturacja. „Wcielenie Syna Bożego jest modelem wszelkiej inkulturacji”⁶⁴. Podobnie jak Odwieczne Słowo zachowało integralnie swą tożsamość Bóstwa, choć przyjęło ludzką naturę w określonej kulturze, podobnie ma się rzecz z inkulturacją. Ewangelia i Kościół,

⁶⁰ Por. GS 91; *La formation des Laïcs*, dz. cyt., s. 678 - 681; Deklaracja Synodu Biskupów *Nos Patres Synodales* z 25.10.1980, nr 3, EV, t. VII, s. 744n.

⁶¹ Por. AG 11.

⁶² Por. B. Besret, dz. cyt.; M. Bordoni, *L' Incarnazione, dimensione della fede cristiana; Prospettive teologico-pastorali sul significato della missione ecclesiale*, w: *Incarnazione*, w: *Nuovo Dizionario di Teologia*, Roma 1979, s. 639 - 643.

⁶³ CT 53.

⁶⁴ A. Vanhoye, *Nuovo Testamento e Inculturazione*, *La Civiltà Cattolica* z 20.10.1984, nr 3224, s. 120.

wcielając się w coraz to nowe kultury, nie tylko nie tracą tożsamości, ale jeszcze bardziej ją uwypuklają. Zasadą w dążeniu do odkrywania pełni Mądrości Boga jest Chrystus Pan ⁶⁵.

W Bogu Stwórcy ma swe odniesienie wszystko stworzenie, ku Niemu też siłą swej natury ciąży każdy człowiek. Z pewnością już sam ten fakt wyznacza pewien naturalny dynamizm inkulturacji Ewangelii i Kościoła. Bóg postanowił wkroczyć w historię ludzką w sposób nowy i ostateczny, posyłając swego Syna. Syn Boży przyszedł drogą prawdziwego Wcielenia, aby ludzi uczynić uczestnikami Boskiej Natury. W Chrystusie naturalny dynamizm ludzkiego bytu znalazł swe pełne ziszczenie. Chrystus Pan jest w ten sposób drogą dla wszystkich ludzi. Jego działanie uobecnia się w Kościele i przez Kościół w ewangelizacji. Moc Jego dzieła wyznacza w inkulturacji zasadnicze źródło dynamizmu. Omawiając formację ludzi świeckich do apostołstwa, *Concilium de Laicis* wskazuje na Osobę Chrystusa, Jego łaskę, Kościół jako źródło do urzeczywistnienia teologii inkarnacji Ewangelii ⁶⁶.

Bóg schodzi ku człowiekowi nie tylko przez ewangelizację bezpośrednią, stopniową, działającą na zasadzie zaczynu; schodzi ku niemu także poprzez samą naturę ludzką i obecne w różnych kulturach świata „ziarna Słowa”. Inkulturacja określana jako *vivum commercium* między Kościołem i Ewangelią z jednej strony, a poszczególnymi kulturami z drugiej strony otrzymuje swój dynamizm dzięki dziełu odkupienia, aktualizowanemu w szczególny sposób przez Ducha Świętego, który porusza serca wszystkich ludzi. Encyklika *Dominum et Vivificantem* wiele miejsca poświęca działaniu Pocieszyciela we wnętrzu każdego człowieka. W tym zawarta jest między innymi nowość encykliki. Ukazuje ona, że dzieło stworzenia posiada także namaszczenie Ducha, wiodącego do Prawdy. Pierwszy Dar dla wierzących — Duch Święty — prowadzi wszystkich ludzi do przyjęcia przez nich dzieła Odkupienia. Inkulturacja znajduje swój szczyt wtedy, kiedy wspólnota wiernych, zakorzeniona w życiu społecznym kraju z całym bogactwem kultury rodzimej, żyje Ewangelią, zachowuje więź wiary, eklezjalne *communio*, pozostając przy rodzimych biskupach i kapłanach w pełnym dynamizmie ewangelizacyjnym całej wspólnoty. Zasadą jedności tego dynamizmu jest Duch Święty ⁶⁷. Cały przebieg historii ukazuje wciąż żywe aktualizowanie przez Ducha Świętego świadomości Kościoła, jego dzieła ewangelizacji oraz wycucia wewnętrznych wartości coraz to nowych kultur.

⁶⁵ Por. FC 10.

⁶⁶ Por. *La Formation des Laïcs*, dz. cyt., s. 710n.

⁶⁷ Por. LG 13; Synod Biskupów (1980) *Post Disceptationem*, nr 7, zbiór propozycji odnośnie rodziny chrześcijańskiej, EV, t. VII, s. 666n; Jan Paweł II, *Przemówienie do Konferencji Episkopatu Filipin*, 17.02.1981, DC 63 (1981) 6, s. 259 - 261; A. Van h o y e, dz. cyt., część III.

8. PRZESTRZEŃ INKULTURACJI

Relacja Kościoła do kultury jak również Ewangelii do poszczególnych kultur posiada określone przestrzenie, w których może zaistnieć. Chodzi o te dziedziny życia człowieka, gdzie bogactwo rodzimej kultury spotyka się z całą prężną nowością Odkupienia, prezentowanego życiem i ofiarowanego w ewangelizacji przez Kościół. Zasadniczą przestrzeń historyczną takich relacji stanowi Kościół lokalny. Aczkolwiek Sobór zaleca Konferencjom Episkopatów kolegiąlną troskę o inkulturację⁶⁸, a przy Stolicy Apostolskiej ustanowiona została Papieska Rada do Spraw Kultury⁶⁹, to jednak stanowią one raczej ośrodki studium i koordynacji. Miejszem, gdzie wyraża się i dokonuje powołanie do apostołstwa, jest Kościół lokalny. Żyjąc w łonie tego samego narodu, dzieląc te same troski i problemy społeczne, współtworząc to samo dziedzictwo wspólnej tradycji, chrześcijańskie wnoszą całą nowość życia chrześcijańskiego w spotkaniu z określoną kulturą. Podobną relację określi lapidarnie Jan Paweł II, mówiąc: „Wiara jest źródłem kultury, a kultura szerzeniem wiary”⁷⁰.

Ogromnie ważną przestrzeń dla inkulturacji stanowi studium nad kulturą w ogólności i nad poszczególnymi kulturami. Studium odsłania ogromną mądrość ludów, głęboką filozofię życia, wielkie walory moralne. Pomaga równocześnie lepiej udostępnić Ewangelię. Dotyczy ono takich dziedzin jak: teologia, katecheza, liturgia, etyka⁷¹.

Uwarunkowania lokalne dopuszczają różnorodność form życia Ewangelii, przy zachowaniu zasadniczej jedności *credo* i *praxis* oraz eklezjalnej wspólnoty z całym Kościołem. Szczególnie ważnymi przestrzeniami inkulturacji są: rodzina, szkoła, stowarzyszenia, związki, mass-media. Każda z tych dziedzin wymagałaby takich opracowań, które mieściłyby się w specyfice Kościoła lokalnego, żyjącego w obrębie określonej kultury.

9. ZASADY INKULTURACJI

W spotkaniu Kościoła z poszczególnymi kulturami obowiązują pewne zasady. Pierwszą z nich jest *zasada tożsamości*. Kościół przestałby być partnerem w spotkaniu z ludźmi różnych kultur, gdyby zrezygnował ze swej tożsamości. Ponieważ naturalną przestrzenią procesu inkulturacji jest Kościół lokalny, dlatego też soborowy dekret o działalności misyjnej kładzie wielki nacisk na zachowanie i pogłębianie więzi z całym Ko-

⁶⁸ Por. AG 22.

⁶⁹ Jan Paweł II, *List do Kardynała Cassaroli'ego*, 20.05.1982, DC 64 (1982) 12, s. 604 - 606.

⁷⁰ *Przemówienie w Louvain*, 22.05.1985, DC 67 (1985) 13, s. 699.

⁷¹ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do Konferencji Episkopatu Zairu*, 03.05.1980, DC 62 (1980) 11, s. 505; *Elenchus Propozycji do Synodu o Rodzinie*, nr 18, EV t. VII, s. 692 - 695.

ciotem. „Niech trwa jak najściślejsza łączność młodych Kościołów z całym Kościołem; jego tradycje niech połączą z własną kulturą, aby przez swego rodzaju wymianę sił pomnażać życie Ciała Mistycznego. Dlatego należy rozwijać wartości teologiczne, psychologiczne i ogólnoludzkie, które mogą się przyczynić do wzmocnienia ducha łączności z całym Kościołem”⁷². Stąd niemal wszędzie, gdzie jest mowa o inkulturacji, podkreślana jest mocno zasadnicza jedność Kościoła. Tożsamość dogmatyczna dotyczy także całości ewangelicznego *praxis*. Dopiero wtedy, gdy przejrzystość jest zachowana i rozwijana nauka *Lumen gentium*, realną staje się nauka *Gaudium et spes*.

Z zasadą tożsamości ontologii Kościoła wiąże się ściśle *zasada integralności depozytu*. O ile poprzednia zasada odnosi się przede wszystkim do inkulturacji Kościoła, obecna ma na względzie inkulturację Ewangelii. Niewątpliwym owocem procesu inkulturacji jest przyswojenie sobie przez Kościół języka, filozofii życia i mądrości właściwych danej kulturze. Stanowi to nową szatę chrześcijańskiego orędzia. „Ze względu na charakter powszechny i misyjny wiary chrześcijańskiej, wydarzenia i słowa objawione przez Boga powinny być od czasu do czasu na nowo prze-myślane, od nowa formułowane i na nowo przeżywane wewnątrz każdej kultury ludzkiej”⁷³. W żadnym jednak wypadku nie może to doprowadzić do zawężania i uszczuplania całości orędzia Ewangelii. W przyjmowaniu wartości poszczególnych kultur należy dogłębnie zbadać, czy są one do pogodzenia z przekazem Kościoła. Ma to szczególne znaczenie zwłaszcza wtedy, gdy chodzi o włączenie autentycznych wartości danej kultury w chrześcijaństwo⁷⁴. Mówiąc o warunkach inkulturacji, Jan Paweł II podkreśla: „Najwyższym kryterium dialogu między wiarą i kulturą — a także w dziedzinie poszukiwań teologicznych — powinna być ta moc Ewangelii, która przekształca, podnosi i odnawia życie ludzkie we wszelkiej kulturze i we wszystkich okolicznościach”⁷⁵. Integralność depozytu oznacza więc nie tylko nową formę wyrazu, ale równocześnie całość mocy Ewangelii.

Trzecią zasadą jest *dynamizm wzrostu*. Kościół nie przyjmuje postawy posiadacza prawdy, tak jak gdyby ją już całkowicie osiągnął i wyczerpująco przeżywał. Żyje w ciągłym nadsłuchiowaniu Ducha, który wieje kędy chce. *Semina Verbi* rozmieszczone w różnych kulturach świata

⁷² AG 19.

⁷³ Deklaracja Międzynarodowej Komisji Teologicznej odnośnie pluralizmu teologicznego i jedności wiary, *L'Unité et la pluralité* z 11.12.1972, EV, t. IV, s. 1140n; por. GS 44; CT 53.

⁷⁴ Por. AG 11; EN 63.65; Deklaracja *L'Unité et pluralité*, dz. cyt., s. 1141; Deklaracja Kongregacji dla Wychowania Chrześcijańskiego, *La formazione teologica* z 06.04.1976, EV, t. V, s. 1200; Jan Paweł II, *Przemówienie do Konferencji Episkopatu Indii*, 16.03.1986, DC 68 (1986) 5, s. 287.

⁷⁵ Jan Paweł II, *Przemówienie podczas inauguracji Instytutu Katolickiego Wschodniej Afryki w Nairobi*, 18.08.1985, DC 67 (1985) 17, s. 936.

dają świadectwo o uprzedzającym działaniu Ducha Świętego, aby ludzie tych kultur mogli dojść, a raczej by z całym Kościołem mogli wciąż dochodzić do niewyczerpalnych i niezgłębialnych bogactw Chrystusa. Wartości, jakie inne kultury posiadają w swym depozycie i dzięki którym zachowują swą tożsamość, tworzą także depozyt Kościoła, pozostający wciąż do odkrycia, jeszcze do kontemplacji, nadal do zdobywania, zawsze do zapodmiotowania w życiu. Ostatni Sobór mocno podkreśla gradualny charakter wcielania Kościoła i Ewangelii w poszczególne kultury. W trakcie tego procesu Kościół także wzrasta i ubogaca się: głębiej poznaje Misterium zbawienia, lepiej je określa, szczęśliwiej dostosowuje do życia ludzi.

Zasada wzajemności nadaje specyficzny charakter chrystianizacji kultury i inkulturacji wiary. Ludzie różnych kultur nie pozostają jedynie biernymi odbiorcami orędzia Kościoła, ale przyjmują je zachowując swój charakter podmiotowy. Poprzez tajemnicę swego bytu i najgłębszych osobowych aspiracji z jednej strony, dzięki „ziarnom Słowa” i ewangelizacji z drugiej odkrywają oni głęboko osobowy charakter wiary. Ludzie różnych kultur stają się partnerami Kościoła. We wzajemności poznawania, wzbogacania, współprzenikania wiary i kultury zawiera się nowość inkulturacji.

Résumé

INCULTURATION

Le mot *inculturation* se situe parmi les mots: *acculturation*, *enculturation*, *indoculturation*, *déculturation*, *transculturation*. Mais il garde un sens qui lui est propre et profondément chrétien.

Depuis les années 1970, l'inculturation entre dans l'enseignement de l'Eglise, sur l'Eglise elle-même ainsi que sur son oeuvre évangélisatrice. Tout en bénéficiant d'une élaboration approfondie graduellement, l'inculturation apparaît comme le processus de l'interpénétration de l'Eglise et de l'Evangile d'unecoté, et des cultures de l'autre. A la base de l'inculturation se trouvent, la diversité des cultures voulue par le Créateur de tous les hommes, la nature humaine, la réalité de la Rédemption et les *semences du Verbe*. Tenant compte du fait que la culture se situe au niveau de *l'êzre*, on parle tout d'abord de l'inculturation ontologique de l'Eglise, avec une réciprocité de l'enrichissement de l'Eglise et des cultures. La culture englobe aussi *l'agir* et cela non seulement au niveau esthétique mais plus encore au niveau axiologique, avec toutes les résonances psychologiques et sociologiques que cela comporte. Tenant compte de la valeur salvifique de l'évangélisation et du sens profond des *semences au Verbe*, on parle de l'inculturation soteriologique.

L'inculturation se modèle sur la réalité de l'Incarnation. Elle rend présente toute la richesse de l'Eglise et de son message, dans les expressions de cultures nouvelles. Le dynamisme intérieur de l'inculturation découle du dynamisme naturel de la vie humaine d'un coté et du pouvoir salvifique de la Rédemption de l'autre. L'Esprit Saint qui est en oeuvre au coeur de tous les hommes rend l'inculturation fructueuse.